

«Сіль з Бонневілю». Приз за найкращу студентську роботу – в Олени Кириченко. Спеціальні відзнаки отримали фільми «Май далеко – Май добре», оператор Сергій Кіреєв за найскравіший дебют в документальному повнометражному фільмі та «Сторонній» за художню та технічну досконалість, оператор Сергій Смичок. На вперше проведеному конкурсі рекламних відеоробіт переможцем став

«Express your taste» для Coca-Cola (операторки Євгенія Бондаренко, Ольга Черних). В конкурсі музичних відео переміг кліп «Гибкий Чаплин» – Fauteuril lit (оператор Максименко Ілля). У номінації «Короткометражні фільми» переміг Олександр Коротун з фільмом «Паперушка». Спеціальну відзнаку отримав фільм «Велотренажер», оператор Ян Васянович за точне художнє вирішення.

Споживаючи природу. «Полтава-Док»

Олександр Саква

*Людина зробила фатальну помилку, коли вирішила,
що може відділити себе від Природи.
Володимир Вернадський*

За два тижні до відкриття X Всеукраїнського екологічного фестивалю документального кіно «Полтава-Док-2021» в місцевих ЗМІ пройшла скандальна інформація про мера Полтави Олександра Мамаю. Він витратив з міського бюджету 2,4 мільйона гривень на подарунковий набір для першокласників, де родзинкою – з написом «З турботою про майбутнє – Олександр Мамай», була іграшка, що нагадувала бичка. Він співав російською мовою про Новий рік (?), а його вбрання викликало в школярів алергію! Така звістка на перетині патріотизму й медицини наперед зняла питання про підтримку екологічного фестивалю міською владою. Що й підтвердилось! Жодної гривні на кінофорум за 12 років його існування мерія не надала. А навіщо? Адже навіть 1 вересня Мамай вітав дітей російськомовним мультиком «Маша і ведмідь» – морок «турботи» про майбутнє.

Та ювілейний «Полтава-Док», попри тупу байдужість мамаїв, відбувся! Й засвідчив свою нагальність, зростаючий рівень, збільшення кола учасників. За два дні глядачі безкоштовно подивилися 50 стрічок. Журі на чолі з кінодокументалістом, лауреатом Шевченківської премії Михайлом Ткачуком визначило переможців серед фільмів усіх років форуму, кращу режисерську й операторську роботу, лауреатів 2021 року, вручило спеціальні призи за розкриття єдності людини й природи, патріотичне спрямування картини, найкращий дебют та відзнаки тематичного штибу.

Огляд конкурсу почну з робіт активно діючого кінооб'єднання з Житомира, що подало 10 стрічок про костели, замки, палаци, історико-культурні заповідники. Вони звернули на себе увагу акцентами на єдності «генія місця» – природного середовища, та архітектурних споруд і палацово-паркових ансамблів. Водночас у їхніх стрічках живе сум і тривога за сучасний стан пам'яток, звучить нота зобов'язань людини за збереження унікального – в природі, і в рукотворному світі. В

Природі ж один захист – краса, і добре було б додати до неї ще й дбайливу людину.

Вдалий ракурс теми натхнення доквіллям обрав Денис Зозуля з Полтави. Він шукає і вповні оволодів здатністю віднаходити кіноеквіваленти мистецьким світам живописців – зокрема, Анатолія Лавренка та Володимира Бенфіалова. «Палітра вібрацій» Лавренка і образотворчий концептуалізм Бенфіалова знайшли в його фільмах тонке, точне й збагачене відтворення.

Загалом «Полтава-Док-2021» приємно здивувала ємністю тлумачень номінації «Мистецтво жити», де поняття екології поширилося на психологічний та соціальний обшир людських почувань. Журі зацікавила спроба Костянтина Холодняка – автора фільму «Більше ніж гра», з'ясувати джерела жаги до електронних командних ігор – як і наслідки цього повального захоплення. Адже кіберспорт сьогодні вже не підлітковий «грайливий бізнес» і, тим більше, не розвага. Це індустрія, що рекрутує тисячі молодих людей, бо й сам *стримінг* видовища (тобто, відеотрансляція гри наживо в режимі реального часу) став вагомим чинником масової вербовки неофітів віртуальної пристрасті. Самі ж геймери – гравці в кіберспорті, фанатично залежні від свого заняття, а їх самоізоляція рве всі соціальні зв'язки людини-громадянина. Та до честі Холодняка, бачачи всю серйозність проблеми, він не поспішає з повчаннями й вироками. Його камера уважно вислуховує всіх – гравців, прихильників гри, стурбованих батьків несамовитих геймерів. І враз – злива екранних сплесків боротьби, тріумф і розпач, що кличе до нових звитяг. Явище неоднозначне – таким склався й фільм. Думати ж про побачене – глядачам.

Неперевершено показав себе шестиразовий (!) переможець фестивалю Дмитро Вовк, що і тут виборов дві найвищі нагороди – за найкращий фільм усіх років форуму та операторську майстерність. А його «харчові»

картини – «Медовий ранок», «Весільний коровай» та «Борщик у глиняному горщику» – вразили неймовірно. Такого «смачного» кінодослідження зустрічати не доводилося. Феєрія приготування страв в автентичному національному форматі – тут і традиції, і вірування, і культурно-народний спадок. Ось Катерина Порскало з Опішні випікає весільний коровай – «діло трудне» й, почасти, чаклунське. Важке, бо Катерина випікає коровай до 12 кілограм – «огрядні» мов дорожні скрині. А ворожба їй необхідна, бо справа втаємничена й тягнеться з глибин віків. Весільний коровай – ритуальний священний хліб, яким причащають усіх гостей, починаючи з батька-матері. В піч подається з молитвою, а вчиняється з піснюю. Оздоблюється сонечками, пташками, гніздечками, калиною, житом, барвінком – і то все неспроста, бо то є символ і побажання – краси, любові, вірності, діток, статків і щастя. Таїнство й Диво – весільний коровай! Тому й сама Катерина врочиста, святково вбрана, хоч робота важка й на всю ніч. Але й коровай молодятам один на усе життя!

Дмитро Вовк – розумний режисер і чудовий оператор, знімає делікатно й залюблено, серйозно й з довірою до звичаїв і прикмет випікання хліба, пасок, здійснення медозбору чи виготовлення ляльок-мотанок. Його язичництво природне, схиляння перед красою й цінністю народних умінь щире й святе, а тому – діє!

Бентежними були питання, що поставали у глядачів під час екологічного кінофесту – до всеосяжних включно. Скажімо, чи відповідає сучасна людина перед ящірками чи медузами за свої дії на планеті Земля? Пам'ятаю, моя бабуся показувала мені хвощ і папороть, промовляючи: тварини їх не їдять, це Природа готує корм для тих, що прийдуть після нас (а в тому, що людство йде до самознищення, бабуся не сумнівалась).

Тож на антилюдські прояви в історії, політиці й соціальному бутті новітнього часу фільми фестивалю вказували настійливо. П'ять таких свідчень, створених творчим дуєтом полтавчан Юлії Борисенко й Віталія Сігиди, отримали призи за вдалий дебют та «пошукове дозвілля, що слугує пробудженню та вихованню історичної свідомості і патріотизму». Як діють ці кінодокументалісти? Глибоко й всебічно вивчають відомі в загальних рисах епізоди Другої світової війни, що бентежать їхню уяву й свідомість, їдучи велосипедами на місця подій і реконструюючи минуле, очищаючи його від радянських брехливих тлумачень і нинішнього спотворення історії Кремлем. Так, долаючи сотні кілометрів, вони діставались Києва («Хрещатик 1941-го») й Харкова («Злочини НКВС. Харків 1940»). Ведуча Юлія Борисенко задає стрімкий темпоритм оповіді, а ємний, міцно збитий монтаж владно тримає глядацьку увагу, бо правда завше проймає серце і розум. Фільми будуються на кіноархівних матеріалах та фрагментах ігрових стрічок, і цей візуальний та смисловий синтез тут виглядає переконливо та виразно.

«Хрещатик 1941-го» розставляє всі крапки над «і» в бридкій операції НКВС з підризу 900 житлових і адмін-

будівель в серці Києва на початку війни – разом з людьми, що на момент диверсії там перебували. Бо відступ своїх військ вождь дозволив лише за умови виконання Постанови ЦК ВКП(б) про режим «випаленої землі». Цією землею в столиці України люди визнали Хрещатик. Чому? Бо тут, за передбаченням енкавеевників, мав заселитися старший офіцерський склад вермахту. Та не встиг: 19 вересня німці входять у Київ і починають розмінування (хроніка зберегла кадри як німецькі мінери виносять десятки ящиків з вибухівкою з приміщень). Тому підризу на Хрещатику починаються вже через 5 днів після здачі міста. Радянськими мінами підвали будинків були нашпиговані (їх спецслужбісти, криючись від мешканців, ще в серпні занесли під виглядом таємних архівів). А на дахах будівель виклали сотні пляшок з горючою сумішшю, яка стікала після вибухів, не лишаючи жителям шансів на порятунок. Скільки їх загинуло у вогні, невідомо, а ось житла позбавились 50 000 сімей. А вже Хрещатик від радіокерованих вибухів горів кілька днів, водонасосні станції сталінські служки завбачливо підірвали, а пожежні шланги понищили (їх для тушіння міста доправляли з Берліна літаками, і кияни разом з окупантами гасили палаючий центр). До слова: партійна й міська «номенклатура» вчасно покинула місто, а гітлерівці після диверсії для остраху розстрілювали простих людей. Зрештою, аби далі не розповсюджувалося вогняне пекло, німці зустрічними підірвали будинків зупинили пожежу, створивши мертву зону.

Далі автори фільму переносять розповідь у Харків, де наркомат убивць діяв у той же нелюдський спосіб (хіба що йому вдалося першим вибухом знищити кількох офіцерів вермахту і командира дивізії генерал-майора Георга Брауна). А потім німці глушили приймаючі антени і вибухові прилади не спрацювали, що врятувало життя багатьом харків'янам.

Ще одна підла сторінка історії радянської польової інквізиції показана у стрічці Юлії Борисенко й Віталія Сігиди «Злочини НКВС. Харків 1940». Йдеться про розстріл 13000 жертв, серед яких було 4100 полонених поляків, захоплених після окупації Західної України радянськими військами на виконання нищого пакту Молотова-Ріббентропа. В руках ведучої – копія документу КДБ УРСР, виданого вже в 1969 році, що наполегливо рекомендує активно дезінформувати населення щодо знищення ні в чому невинних людей, розповсюджуючи брехню, немов це гітлерівці розстрілювали дезертирів своєї й союзних армій, а також померлих від інфекційних хвороб (адже в кожному похованні під П'ятихатками знаходили рештки 500–700 осіб). А вже в 1970-ті на тих могилах побудували санаторій КДБ, і обнесли місце злочину парканом. Поховання заливали хімічними розчинами і бетоном, спалювали в огні. Та це вбивцям не допомогло. «Правду ніяким полум'ям не знищити – ані тоді, ані зараз», – каже Юлія Борисенко і додає: «Хто хоче в СРСР – приїдьте сюди і покайтеся за своє бажання!».

Дзеркало бессарабської еволюції

Юлій Швець

Стрічка відтворює жахкий конвеєр смерті: в шаленому темпі до краю ями одного за одним ставлять приречених і стріляють в потилицю – і так зрання до пізньої ночі. (Один з убивць на прізвище Блохін, що власноруч стратив за війну до 15 тисяч (!) жертв, став генералом. А всі кати отримували грошові винагороди).

Ці фільми – екологія історичної пам'яті в дії. Пошукова компетентність і громадський темперамент авторів стрічок дозволяє їм виявляти єдину природу радянщини, її людиноненависницьку суть, несумісну з гуманістичними ідеалами, не кажучи вже про християнські. Дісталось й сучасному лицемірству Москви, адже під Харковом нищили не лише поляків, а й українців та білорусів, яких Кремль називає нині «братами». Чітко фіксують стрічки і незмінний принцип чекістської злочинної «філософії»: чим більш знавісніла брехня – тим легше «маси» в неї вірять. Тож глядачам вирішувати: Геббельс вчився в сталінських катів чи енкавеєсники взяли за приклад тактику фашизму?

Ці історичні кіноекскурси вміло зносять загати московської пропаганди й олжі, та гібридна наруга Кремля посилюється і в двобой правди і кривди пошуковцям ще не раз знадобляться їхній талант, інтелект й вірність темі. Та будь-які творчі зусилля цих двох юних митців того варті: люди прагнуть істини, як би глибоко й підло не ховав її ворог.

Наостанок згадаю стрічку Дмитра Вовка «І в краплині відобразиться океан», що стала поетичним символом «Полтава-Доку». Це прекрасний фільм про те, як з джерел і потічків набирає силу ручай, що, вбираючи нові притоки, перетворюється в річку, шириться, летить з водоспадів, повноводно й потужно несеться в море, де своєю чергою впадає в океан. Так і полтавський форум кінодокументалістики міцнів і захоплював все нових учасників, однак...

«Полтава-Док» живе на чистому ентузіазмі. Заснував фестиваль та віддано його продовжує Олександр Калашник, якого в цій справі підтримував старший брат Віктор Павлович Калашник – режисер кіностудії «Білорусьфільм», що, на превеликий жаль, недавно пішов за світи. Всю дистанцію кінофоруму пройшли з Олександром Павловичем багаторічний директор «Кіновідеопрокату» Полтави Микола Січкара та еколог, кандидат біологічних наук, очільник обласної організації Українського товариства охорони природи Наталія Смоляр. Художнім куратором фестивалю є кінорежисер, народний артист України Борис Савченко. В цілому ж це майже родинний проект, бо всі роки в ньому працюють донька Калашника – Ірина й дружина – Наталія Вікторівна. На закритті 10-го «Полтава-Доку» Олександр Павлович оголосив, що це останній форум, бо долати «полтавську пустелю кінематографа» далі немає сил. Та йому ніхто не повірив, адже Калашник і сам прохопився: «Ніколи не покидайте кіно – в ньому бринить людська правда!»

Полтава – Київ

Справжній сюжет МКФ етнографічного документального кіно «ОКО» (Об'єднання Креативних Особистостей) зав'язується двісті років тому, коли етнічні болгари, гагаузи, албанці, під проводом православних священників, цілими селами втікаючи від турецького геноциду, засновують на приєднаних до Російської імперії територіях поріччя Дунай свої поселення. Прибульцям даються значні преференції, зокрема, звільнення від податків та військової повинності на десятки років. Таким чином протягом століття північна імперія виводить стійкий «сорт» політично лояльних мешканців Бессарабії, безмежна вдячність яких благодійникам передаватиметься з покоління в покоління¹.

Тож можна лише уявити, скільки енергії треба було мати, скільки герметичних дверей потрібно було відчинити, аби бессарабська еволюція почалася, і замкнений консервативний потяг «милої Болгарії» зрушив з місця до станції «український простір» – до хоча б найменшої асиміляції в новітні культурні процеси при збереженні етнічної багатовекторності й своєрідності бессарабського мультикультурного регіону.

«Єднаймося, не уніфікуймося» – піонером глобальних пе-

¹ Мешканці сіл розмовляють рідними – болгарською, гагаузькою, албанською тощо – мовами, а поміж собою – російською; заміна аналогового телебачення на цифрове і кодування приватного сигналу привело до появи на кожному будинку супутникової антени, і наразі населення споживає виключно російський інформаційно-культурний контент, котрий формує, звісно ж, ніяк не дружнє ставлення до України. Від екскурсиводів можна почути «наша матушка-Екатерина», російським воєначальникам Суворову й Інзову (якого з імперської подачі міфологізують як «позашлюбного сина» Катерини) поклоняються тут ніби язичницьким ідолам. Навіть економічна інтеграція з фруктами, вином і домінуючим «експортом» цибулі-сіянки (що, завдяки сприятливому клімату, вирощується тут у гігантських масштабах для постачання в західноукраїнські регіони) не змінює ситуацію на краще. Таким чином, за роки Незалежності українська Бессарабія виключена з творення національного контексту повністю.